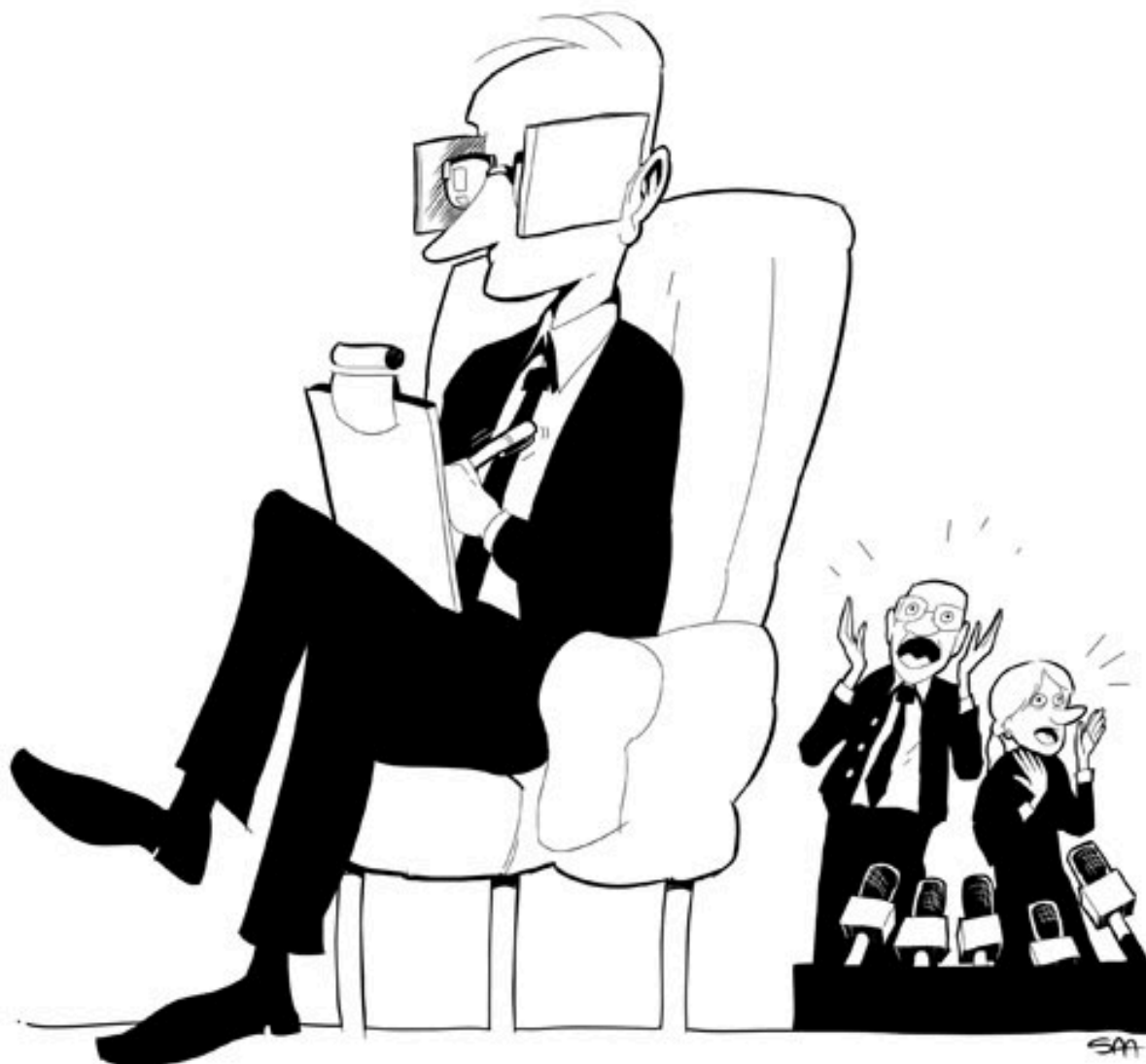

Det psykologiske blikket

Aksel Braanen Sterri
Statsviter, Tankesmien Progressiv

Samfunnet trenger det psykologiske blikket. Men da må psykologene ta av seg profesjonsbrillene i samfunnsdebatten.

ILLUSTRASJON: Simen August Askeland

DEBATT: PSYKOLOGI OG SAMFUNN

For å få et blick utenfrablick på Norsk Psykologforening, inviterte Psykologtidsskriftet Aksel Braanen Sterri til å overvære det nylig avholdte Landsmøtet. Denne teksten er skrevet som en respons på det han møtte der.

Hva kan de humanistiske fagene lære av naturvitenskapen? spurte psykologen Steven Pinker i tidsskriftet New Republic på slutten av sommeren. Det han egentlig mente, er at det er på tide at humaniora lærer av psykologien. Det er et argument jeg må innrømme at jeg har mye sympati for. Spørsmålet bør likevel gjøres bredere: Hva kan vi som samfunn lære av psykologien?

Problemet er altså ikke at psykologer er stille, men at de er opptatt av en snever del av de problemstillinger som angår oss

Morgenbladet har tatt debatten hjem til Norge. Her hjemme har statsvitere, historikere og filosofer kastet seg inn i debatten. Men psykologene, med ett unntak, tier. En mulig forklaring er at psykologene ikke føler seg truffet av kritikken, eller at temaet virker akademisk og virkelighetsfernt.

Men det er ikke tilfeldig at det er en psykolog som startet debatten. Psykologer har en tradisjon for å forstå mennesket med perspektiver fra både humaniora, samfunnsvitenskap og naturvitenskapen. Psykologien står selv plantet midt i de «to kulturer», som C. P. Snow omtalte i sitt essay «The two cultures and the scientific revolution». Det gjør at det psykologiske blikket blir nødvendig i nesten samtlige spørsmål vi omgir oss med i samfunnsdebatten, og gjør at psykologer kan fungere som brobyggere i offentligheten.

Profesjonsorienterte psykologer

Stillheten fra norske psykologer krever en forklaring. Diagnosen bør nok stilles på bakgrunn av både indre og ytre forhold. Og for å starte internt, er jeg sikker på at et nøkkelord er profesjon. Norske psykologer ser ut til å være mer opptatt av sin utøvelse av profesjonen, enn å være samfunnsaktører med et visst psykologisk perspektiv og en viss metodologisk verktøykasse. Problemet er altså ikke at psykologer er stille, men at de er opptatt av en snever del av de problemstillingene som angår oss.

En første støtte for påstanden finner jeg i mine venners og kollegers umiddelbare assosiasjoner når jeg nevner psykologi. Begreper som nevnes, er psykoterapi, psykoanalysen, ekteskapsrådgivning, barneoppdragelse og depresjon og andre negative avvik. Og ikke minst i disse selvhjelpstider, hvordan *du* ved hjelp av noen «enkle grep» kan gjøre *din* hverdag litt bedre.

Et søk i avisdatabasen Retriever viser at mine bekjentes assosiasjoner stemmer godt. Mobbing og voldtekt er et gjentakende fenomen. Det samme er barn som ikke får omsorgen de trenger, enten det er i hjemmet eller på institusjoner. I media opptrer psykologen som ombudsmann, som sier fra om kritikkverdige forhold.

På Psykologforeningens landsmøte nå i november ble «forebygging for barn og unge» vedtatt som satsingsområde for de neste tre årene. Det er gledelig. Men konsekvensen av psykologenes fokus på seg selv som profesjonsutøvere er at perspektivet blir unødvendig snevert. Psykologien er så mye mer enn det profesjonsutøvende psykologer arbeider med til daglig.

Imperialistisk psykologi

Psykologers relativt beskjedne deltakelse i den norske samfunnsdebatten er underlig sett i lys av den imperialistiske tendensen psykologien som forskningsfelt har vist de siste førti årene. Psykologien har drevet fram en revolusjonerende utvikling i vår forståelse av mennesket. Denne innsikten har endret filosofien (moralpsykologi), økonomifaget (adferdsøkonomi), og deler av samfunnsfagene (for eksempel politisk psykologi). Det er helt naturlig.

Fra en statsviteres ståsted er psykologien nemlig en ener innenfor menneskevitenskapene. Eksperimentstudier, replikasjon og en nærhet til mikroprosessene gjør at vi med større sikkerhet kan

stole på psykologiens funn enn noen av de andre disiplinene som i bunn og grunn forsøker å forstå det samme, nemlig hvordan mennesket forstår og handler i ulike situasjoner. Hadde jeg vært psykolog, ville jeg vært imperialist på fagets vegne.

Det kan likevel se ut til at psykologene er mer beskjedne i samfunnsdebatten, og at de er fornøyd med å ta plass i baksetet og la andre utøvere bruke psykologisk innsikt til å forstå sine studieområder. Dette har fått store konsekvenser.

Økonomiens fallitt

Finanskrisen er et eksempel på hva som skjer når politikere og økonomer mangler psykologisk innsikt. Den er også det tydeligste eksemplet på sammenhengen mellom samfunnsvitenskapens modeller og konsekvenser for menneskers liv. Det er ingen tvil om at store deler av skylden for krisen må tilskrives en nærmest religiøs tro på at rasjonelle økonomiske aktører hadde funnet måter å spre risiko på som gjorde finanssystemet og deretter realøkonomien sikker som banken.

Beslutningstakere manglet rett og slett grunnleggende psykologiske innsikter. I analysen av 30-tallets store krise kalte John Maynard Keynes det *animal spirits* I mangel på større psykologisk innsikt. I dag kan psykologer gi mer presise forklaringer. At krisens eskalering henger sammen med menneskets hang til å være redd for tap og å ha kortsiktig tidshorison, har gått fra å være påvist i laboratoriene til å vise sine enorme konsekvenser i finansmarkedet. Kombinasjonen fungerte som en kruttønne da bankene falt og alle skulle redde sine egne penger så fort som mulig.

Da sosiologer fikk herje fritt i avisspaltene i tjue år om at mennesker er blanke ark som miljøet kan vri og vende på, hvor var psykologene?

Behovet for psykologisk innsikt har i etterkant av krisen begynt å sive inn i vår kollektive bevissthet. Men i Norge skyldes ikke dette psykologiske, men økonomiske, miljøer. Det er strålende at økonomer trekker på psykologenes innsikt i menneskelig adferd for å forstå markeder og samfunn på en bedre måte. Men bør psykologer la dette være økonomers domene også i samfunnsdebatten?

Hjernevask

Det er spesielt én viktig grunn til at profesjonsutøvende psykologer ikke kan la andre fagfelt stå for arbeidet med å trekke på psykologiens innsikter: det tar for lang tid. Da sosiologer fikk herje fritt i avisspaltene i tjue år om at mennesker er blanke ark som miljøet kan vri og vende på, hvor var psykologene? Det måtte en komiker-sosiolog som Harald Eia til, med tv-programmet Hjernevask, for å bringe genetikk inn i debatten. Psykologene visste godt at menneskelig adferd er en god blanding av arv og miljø. Likevel fikk sosiologene herje fritt.

Konsekvensene av sosiologenes monopol i samfunnsdebatten var kanskje ikke store nok. Men da psykologene ikke sa noe da økonomer brukte sine rasjonellaktørmodeller på verden, fikk det større konsekvenser.

Det psykologiske blikket

De fleste lever sitt liv som viktige tannhjul i maskineriet. Det er som profesjonsutøvere vi får samfunnet til å gå rundt. Psykologer er ikke noe unntak. Men vi har også mulighet til å ta våre perspektiver inn i den større samfunnsdebatten, hvor ulike synspunkter på verden brytes mot hverandre, og hvor mer eller mindre systematiske erfaringer møter politikk og allmennheten og vice versa.

Det er derfor gledelig at Psykologforeningen skriver i sine satsingsområder for de kommende tre årene, som landsmøtet nå i november applauderte, at «vi har som del av vårt samfunnsoppdrag som profesjon å analysere samfunnet, og peke på mangler og behov, som vi ut fra vår kunnskap om psykologi kan bidra med løsninger på». Vi trenger det psykologiske blikket, til beste for forskere og utøvende fra andre fagfelt, og for politikere og folk flest som stoler på dem som skriker høyest.

Skolen

La meg til slutt peke ut ett område hvor behovet etter mer kvalitetssikret psykologisk innsikt er prekært: skolen. På yrkesfagene har vi 45 prosent frafall, og selv om vi har de beste råvarene i norske barn, produserer norsk skole middelmådige resultater.

Hvor er psykologene i debattene om hvordan læring foregår? Hvorfor hamrer ikke psykologene på døra til politikere og embetsverk og ber om å få ta del i nye skolereformer? Bruk randomiserte eksperimenter der det er mulig, så vi faktisk kan si noe om effekten av de reformene som gjennomføres.

Psykologer er først og fremst profesjonsutøvere, men sekundært er de fagpersoner med en solid utdanning i samfunnsvitenskapens fremste disiplin. Kanskje er psykologers manglende vilje til å mene noe om alt et tegn på en sunn disiplin, siden det reflekterer en mangel på faglig hybris. Men det gjør samtidig samfunnsdebatten fattigere. Som eneren blant menneskevitenskapene er det viktig at psykologiens utøvere kjenner sin besøkelsestid og bringer sitt blikk inn i debatten.